

ČEŠI NA SLOVENSKU.

HISTORICKÉ OBRAZY.

NAPSAL

KAREL KÁLAL.

1919.

UMELECKÝCH SNAH SVAZEK 158. – VEDE A VYDÁVÁ NA-
KLADATEL B. KOČI V PRAZE-I., MASARYKOVO NÁBŘ. Č. 14 N.

Extractum:

V Trenčíně.

Digitalizácia:

2016

KARELKÁLAL
ČEŠI
NA
SLOVENSKU

BKOČI
UMELECKÝCH SNAH SV. 158

Karel Kálal (*1860 – †1930)

Pôvodom z dedinky Rakov v južných Čechách, český učiteľ, organizátor školstva, kultúrny pracovník a pisateľ kníh a článkov. Odporca maďarizácie, zbedačovania a alkoholizovania Slovenska, viditeľne zo stanoviska jeho českej perspektívy. Počas RU monarchie pôsobil v Čechách, neskôr na Morave, po vzniku ČSR (1918) bol ministerský tajomník na Slovensku, od 1922 riaditeľ Obchodnej akadémie v Banskej Bystrici. Celý život sa zaujímal o Slovensko, napísal na slovensko - české (kultúrne a historické) témy vyše 10 kníh, vydával (od 1885) slovenský pedagogický časopis a do viacerých prispieval, zapojil sa do odsúdenia tragédie v Čermovej (1907). Bol tiež zapojený do aféry s fingovaným Tolstého protestným listom ohľadne Čermovej a zasadzoval sa za jednotný národ československý. Spolupracoval s hlasistami. Kritiku jeho pôsobenia nachádzame vo vtedajších Národných novinách 1900 - 1901.

Kálalove dielo aj pôsobenie majú svoje miesto v histórii, nech už sa na vec pozeráme z ktoréhokoľvek uhla pohľadu. Jeho presvedčenie a pôsobenie sa odrážajú v jeho dielach, tiež ho dobre charakterizujú jeho citáty:

● *„Ponejprv jsem vstoupil na slovenskou půdu o prázdninách r. 1885.“*

● *„Hoj, mám rád krásné Slovensko, mám rád jeho milý lid! Knižku tuho píš s láskou, a srdce se mi chvěje, jak Vás všechny prosím, abyste si jí rádi přečetli a milovali Slovensko se mnou.“ (1906)*

● *„Jděte na Slovensko. Tu se vám jinak prsa dmou, tu počíte, jak je ten český svět velký.“*

● *„Kdyby jsme vyrazili cíl, jednotu spisovního jazyka, Slováci by odmítli, tak se mi zdá, i vzájemnost.“ (Kálal v listě Jar. Včková.)*

Karel Kálal v diele Češi na Slovensku používa beletristickú formu cestopisu ako rámec na vykreslenie histórie v duchu svojej doby. Významná časť sa zaoberá Trenčínom.

Ukazuje znalosť miestnych pomerov, popisovaný stav je ešte z doby monarchie. Dielo vyšlo v r. 1919, teda v čase, keď práve vzniknutá ČSR tuho bojovala o Slovensko nielen vojensky (1919-1922 platilo stanné právo), ale aj národnostne a kultúrne, čoho výstižným svedectvom je aj smerovanie Kálalovho diela. Nachádza Čechov nielen tam, kde historicky naozaj boli (napr. tlačiar Vokál v azyľe v Trenčíne, Palackého štúdiom v Trenčíne, ...), ale aj tam, kde ich iba túži vidieť, aby poslúžili vtedajšej československej politike, ktorá prevratom roku 1918 v nových slobodných pomeroch nastúpila na miesto dovtedajšej maďarizácie. Svoju vnútornú politiku prezident Osvoboditeľ Masaryk historicky naviazal na vyzdvihané husitstvo podľa Palackého výkladu českých dejín. V takomto duchu je napísané celé Kálalove dielo, a nielen toto jediné.

Dozvedáme sa tu od Kálala, vraj že v r. 1335 družina uhorského kráľa hovorila česky - "Češi pred Karpatami, Češi za Karpatami": v Trenčíne sa vraj hovorilo česky, poniektorí aj latinsky, a trenčianski remeselníci boli českí a vôbec, na hornom Uhorsku bola česká vláda, tak nečudo, že v trenčianskom kostole spievali husiti otčenáš, potom na námestí večerať. Husitskú kolonizáciu vidí od Trenčína až po Gemer. Kálalovi je na Slovensku všetko české, takže slovenské spomenul len výnimočne - počítať ľahko vyhľadal, že na týchto 31 stranách je českých zmienok 55, slovenských len 8. Ďalšie perly nech si pohľadá čitateľ sám.

Aj pri tejto neobjektívnej a do očí bijúcej strannosti je Kálalove dielo zaujímavým svedectvom charakteru a znalostí tej doby, preto má svoje miesto v knižnici, i keď to nie je miesto čestné, ale tmavý kútik.

(Bbc, 01/2016)

II.

V Trenčíně.

I.

My si při jméně Trenčina vzpomínáme na dráteníky, zatím bychom si měli vzpomínat na otce vlasti a na otce národa.

V srpnu roku 1335 ubíral se král Jan Lucemburský se synem svým Karlem, tak asi ve 200 koních, do Trenčína. Byloť zle, všechny okolní státy strojily se k válce proti králi Janu. Usmířit se s Kazimírem polským a jeho svakem Karlem uherským, byla první starost krále českého.

Bližili se již uherským hranicím, tam za Brumovem při řece Vlári. Král Jan měl té doby ještě zrak — byť už oči byly choré — a rozhlédl se po lesnatých horách karpatských, jsouť zelené lesy milé očím nemocným.

»Viš-li, otče,« otázal se Karel, »že i ta země za horami patřila kdysi k říši moravské?«

Otec zakroutil hlavou; nevědělť ničeho o říši Svatoplukově, ani o hradě Nitře, ani o Velehradě.

»Uslyšíš tam řeč naši . . .«

»Což na tom, jakou tam řečí mluví, ale mně je trpko, když si vzpomenu, že strýc tvůj Václav byl

králem uherským, děd tvůj králem polským a dnes, však víš, mám s oběma královstvími spor a jdeme se vzdát navždy Polska. To pokoření! Každý krok ke hranicím rozmnoží mou trpkost, a přece tam musím jít . . .«

»Otče,« oslovil vlídně Karel, »máme království české, to krásné . . .«

»Máme, máme! Kdo má?« vzkřikl prudce král Jan.

»Ty otče, nikdo jiný, jen ty's králem českým,« usmířoval syn otce, jenž se povždy obával, že ho syn s trůnu svrhnutí zamýšlí.

Královi se od rozčilení zalily choré oči krví. Znovu se rozhlédl po horách zrak svůj zkoušeje a viděl — temně. Zachvěl se, změkli náhle a přichýliv se k synovi řekl potichu:

»Uvidíš, že — oslepnu.«

Karel se toho slova ulekl. Král Jan je vyslovil ponejprv a ponejprv to strašné slovo zaslechl syn Karel — tam v průsmyku Vlárském, na kteréž místo potom často vzpomínal.

Už jsou na hranicích, u mezníku, jenž stojí před pohraničním potokem padajícím tu do řeky Vláře. Za mezníkem je houf lidí, tak asi na 100 koních, poselstvo to uherské, jež tu ode druhého dne vyčkává krále českého. S české i uherské strany trubači zatroubili, veselo bylo mezi stráněmi.

Uherské poselstvo pozdravilo českého krále řečí latinskou, latinsky odpověděl i král Jan; hned potom obě družiny rozmlouvaly česky. Češi před Karpatami, Češi za Karpatami. —

To jsme zachytili okamžení historických osob za krásného jitra v srpnu r. 1335 v průsmyku Vlár-

ském. Tenkrát jako dnes procházeli tady lidé z Uher na Moravu a z Moravy do Uher, tu tam seděl uhlíř při milíři. Dnes na tom místě stojí nádraží, hostinec s německým nápisem a kousek dál k severu je sklárna a osada Sv. Sidonie. Tenkrát patřily pohraniční lesy králi českému, dnes ve Vlárě a ještě daleko odtud vládne vídeňský pivovarník.

Z Vlárského průsmyku jsou do Trenčína jen tři míle, a to podle Vláře, potom podle Váhu, pozvolna s kopce, tož ještě před večerem dorazili do Trenčína.*) Král Jan i králevic Karel viděli ve světě mnoho, přece když stáli před hradem Trenčinem, trčícím na příkré skále, hned nad prudkým tokem Váhu, a když se rozhlédli po vysokých horách zdobeně nad hlubokým údolím rozestavených, zalíbilo se jim a postáli dlouhou chvíli. Karlovi bylo 19 let, mladík to spanilý, zvláště oči jeho byly krásné a láskyplné. Zástupy lidu hleděly více naň než na krále, také on, Karel, se rozhlížel po lidu těše se, že tu slyší hovor český. Zítra už nebo pozítří usmíří se království české s polským i uherským, mír, věčný mír — taková tužba rozechvívala duši Karlovu, když stoupal na královský hrad Trenčín. Byl Slovák, kdežto otec toužil po boji a cizí půdě — Němec; Janovi věru těžko se na hrad stoupalo.

Král uherský a polský do Trenčína nepřišli vyslavše za sebe plnomocné jednatele. Jednání počalo hned druhý den po příchodu králově. Duší jeho byl Karel; předčil ostatní jednatele vzděláním, také smířlivostí a jemností. Nepochybně ještě nikdy nebyl na Trenčíně člověk tak ušlechtilý.

*) Karel byl v Trenčíně o 12 let dřív než v Hodoníně.

Dne 24. srpna 1335 účastníci podepsali úmluvu věčného míru mezi Čechami a Polskem. Král Jan i králevic Karel odřekli se ve prospěch polského krále Kazimíra všelikého práva k Polsku; král Jan ponejprv na Trenčíně vypustil ze svého podpisu titul: král polský. Polští plnomocníci odřekli se zase ve prospěch koruny české všech knížectví slezských, a tak velkého Slezska nabyli jsme právně v Trenčíně. S plnomocníky uherskými umlouveno, že Uhry spojují se s Čechami k útoku i k obraně proti každému, vyjma krále polského a neapolského, což uherský král prohlásil brzy potom listinou na Vyšehradě nad Dunajem ze dne 3. září 1335.

Královská družina cosí z Prahy do Trenčína vzela, cosí vzácného, ve skřínce uzamčeného, králevic Karel odevzdal to družině, dobře ošetřit nařídil. Teprv po zdařeném smíru zvěděli, co z Prahy přivezli. Účastníci smíru šli do farního kostela pod hradem poděkovat Bohu a tam králevic Karel odevzdal pro uherského krále zlatou monstranci se dvěma kalichy, to na památku smíru. Dosud skvostnou monstranci opatrují na katolické faře.

Král Jan bydlel v nejnádhernější komnatě, ve třetím patře věže, kde ještě před 14 lety hověl si mocný Matouš Čák. Síň je zachovalá podnes; je 6 metrů vysoká, má gotickou klenbu a v koutě je kozub s kozubníkem. Se tří stran síně byly pavlany, odkudž je nádherný pohled. Na tyto pavlany v poslední chvíli Karel zavedl ještě svého otce. Král Jan, rozhlížeje se, těšil se, že až tam a tam k severu i jihu vidí stříbrný pruh Váhu, tu a onu horu dalekou; chorym očím jeho byl rozhled po horách velmi příjemný. Králevic ukázal mu k severu, kdež asi hodinu cesty

nad Trenčínem na príkré skále nad Váhom stál benediktínský klášter. »Otče, to je ten, vedle kterého jsme šli putující do Trenčína. V těch místech jest jeskyně, v níž ode dávna žili zbožní poustevníci, také svatý Zvorad a svatý Benedikt. Tohoto svrhli vražedníci do Váhu a nitranský biskup dal nad jeskyni vystavět tento klášter, už před sto roky...«

»Dobře jej vidím, dobře,« liboval si král. — »A odkud to všechno víš, synu můj?«

»Dole v Trenčíně mi to měšťané vypravovali, mluví česky, někteří také latinsky; také na Moravě kněží o tom dobře vědí.«

Karla rozehřálo otcovo oslovení »synu můj«. Rozhlédl se, není-li svědků, a příchýliv se k otci pravil: »Otče, uzavřeli jsme věčný mír, dobře jsme učinili...«

»Dobře, nedobře, musili jsme.«

»...ale jednu stinnou stránku má přec,« dopověděl Karel.

»Nuž?« otázal se král skoro popudlivě.

»Dovol, milostivý otče,« pokračoval Karel chlácholivě, »Češi měli Matouše držet — tak mi to vypravovali na Moravě...«

»Aha, to poučení platí mně,« rozhorlil se král a dupnul, až zadunělo, křičel: »Pamatuj, chyba se stala zde,« a znovu dupnul při slovech: »na tomto hradě. Matouš nebyl rytíř, byl člověk věrolomný. Strýci tvému Václavovi přísahal a za chvíli se přidal k neapolskému...«

»Pravdu máš, milý otče, Matouš se měl držet krále Čecha.«

»Byl dost silen, aby byl na uherském trůně Václava udržel a Václav byl by zas udržel jeho,«

řekl převědčivě Jan. »I do mé Moravy vpadal, hradů dobýval, však víš, měl jsem s ním vojnu. Dar z Václavových rukou přijal — myslím tento i jiné hrady — to uměl, ale vděčnosti neznal. Matouš svému štěstí nerozuměl...«

»Nerozčiluj se, otče,« chlácholil Karel vida, že se otcovy oči od zlosti zanítily. »Otče, otevřel jsi mi oči, teď vidím: Čech na trůně budinském, Čech na trůně pražském, toť mohl Matouš zabezpečiti samostatnost krajům svým...«

»Ano, ano! Když potom Václav III. nastoupil na trůn český, země Matoušova mohla se připojit ke království Českému jakožto údělné knížectví, srůsti s královstvím Českým, tím spíše, když, jak pravíš, jsou v těchto krajích Češi.«

»Ano,« dodal s povzdechem Karel, »ale už je pozdě. No, máme zajištěno Slezsko, to je tvoje zásluha, otče můj.«

»Moje, moje,« přisvědčil sebedůvěrně král a měl se k odchodu s pavlanu.

Tu se k němu přitulil syn, sklonil hlavu k jeho prsům a řekl měkce, prosebně: »Ještě se rozhlédni po těch krásných horách.«

Otec pohlédl ven a hned zas na syna. »Čeho žádáš?«

Karel zahleděl se královi do očí. »Otče drahý, smír tady ujednaný není celý, ještě se musíme usmířit my.« A pohlédnuv vzhůru pokračoval: »Bůh na nebi je svědkem mým, že nikdy jsem nezatoužil dosednouti na český trůn dřív, než tě Bůh povolá k sobě. Nevěř pochlebníkům, věř svému synovi.«

Při posledních slovech pozdvih' pravici ku přísaze a tiše se rozplakal na srdci otcově. Otec jej

k sobě srdečně přivinul, snad ponejprv v životě. A po malé chvíli Karel ještě dodal: »Ještě tě, otče, prosím: Odřikávám se všeho dědictví v Lucembursku ve prospěch tvých dětí z druhého manželství.«

»Ach, synu můj milý, nyní věřím tobě, nikomu jinému.«

Objali a políbili se vroucně. Od té doby král Jan již nikdy nepodezřívá syna, že zamýšlí ho svrhnouti s trůnu, a Karel po celý život vzpomínal na dojemnou chvíli smíru s otcem na věži Trenčanského hradu.

2.

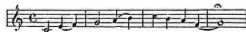
Do Trenčína přijíždí velký zástup lidí. Ženy a děti sedí na vozích, muži kráčejí při nich. I několik psů jde s nimi. Stěhují se to husité z Čech na Slovensko, od Králové Hradce až do Gemerské stolice. Putovali též po Vlárě a Váhu. Zastavivše se na náměstí stále zdvihají zraky ke hradu, divu divoucímu — doma, v rovinách hradeckých, nic takového nevidali. Byli to sedláci, zedníci, tesaři, kováři, zámečníci, ševci a krejčí. Kolem nich sběhli se husitští vojáci. čeští řemeslníci v Trenčíně usedli i lid domácí.

Na hradě Trenčanském pracovali tentokrát také čeští kameníci. Právě toho dne dodělali v zámeckém kostele křtitelnici a šla o ni chvála veliká — spočívá na českém lvu. Vždyť na hradě a po celých Horních Uhrách byla vláda česká, to Jan Jiskra z Brandýsa vládí pod Tatrami, v Trenčíně měl posádku a na hradě hejtmána Michálka z Vorly.

Všecek vystěhovalecký zástup šel obhlédnout novou křtitelnici, domácí lid, zvláště ženy a děti, přidali se k němu; naplnili skoro celý kostel.

První byla modlitba, a to otčenáš, jež husité, muži, ženy i děti, nikoli odřikávali, nýbrž zpívali. Zpívali plávní hrdly, táhle, jednohlasně, ženy a děti ve vyšší oktávě. Chvěly se zdi chrámu a domácí lid vyjeven hleděl na zbožnost cizinců, již bylo cítit v každém slově, v každém tónu — Čech teprv zpěvem poví, co má v srdci. Domácí obyvatelé přišli na divadlo potulných lidí, a ona tu zbožnost, jež do kořene člověkem zachvívá a slzy přivolává v zrak.

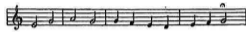
Takto zpívali husité otčenáš pod Trenčanským hradem:

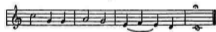
Ot - če .. náš, jenž jsi na nebe - siech,

osvět se jmě tvé, přijď krá - lovstvie tvé,

buď vó - le tvá ja - ko v nebi i v zemi,

chléb náš ve - zdejší daj nám dnes.

I odpusť nám naše viny, jako i my odpíšťieme našim vinnikom, i neuvodíť nás u pokušenie, ale zhav ny od zlého. Amen.

Také si prohlédli nádhernou monstranci, o níž kde kdo v Trenčíně věděl, že ji daroval a sám přivezl český králevic Karel. »Byl v Trenčíně,« chvátili se, »nebožtík náš dědo ho viděl.« A husité zas pravili trenčanským, že Karel založil universitu, na níž učil mistr Jan Hus.

Byl teplý letní večer. Husité večereli na náměstí; jedli chléb dělice se jeden s druhým, i domácí lidem podávali, kdo se jen přiblížil. Po večerí, ještě za světla, žena na voze sedící rozcvřela knihu a chystala se z ní číst. Domácí obyvatelé viděli dotud čísti z knihy jen kněze, a hle, tu žena, selka od Hradce, drží knihu na klíně, převrací listy a konečně i čte. Čte nahlas jako kněz na kazatelni; všickni zatichli a hledí upiátě na ženu, jakoby její slova ssáli. Čte z Jana kapitolu šestou, nedbajíc toho, že ji církev klade na čtvrtou neděli v postě. »Potom odešel Ježíš za moře Galilejské neb Tiberiadské. A šel za ním zástup veliký; nebo viděli divy jeho, kteréž činil nad nemocnými. I všel na horu Ježíš, a tam seděl s učedníky svými. Byla pak blízko veliká noc, svátek židovský. Tehdy pozdvihl oči Ježíš, a viděv, že zástup veliký jde k němu, dí Filipovi: „Kde nakoupíme chlebě, aby pojedli tito?“ Ale to řekl, pokoušeje ho; neb on věděl, co by měl učiniti. Odpověděl jemu Filip: „Za dvě stě peněz chlebě nepostačí jim, aby jeden každý z nich něco maličko vzal.“ Dí jemu jeden z učedníků jeho, Ondřej, bratr Šimona Petra: „Jestli mladeneček jeden zde, kterýž má pět chlebě ječných a dvě rybičky. Ale co jest to mezi tak mnohě?“ I řekl Ježíš: „Rozkažte lidu, ať se usadí...“«

Po náměstí jel právě vůz, ale hospodář zastavil a také poslouchal. Teprv dočetši evangelium žena

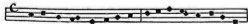
mu pokynula, aby jel dále. Mistr četl z Husovy Postily, kdež po evangeliu jest mistrův výklad. Ve výkladu praví Hus, jakož Kristus jest omluven, že nebyl na hodů beránka, tak jest omluven i on, že nestál v Římě, pohnán byv, před papežem. »... po prvé proto, že jsem své poručníky po tři léta postavil, a těm nikdy nebylo dáno sluchu; a ti byli jímáni a vězněni, protože pravdy žádali. Po druhé, že dále je z Prahy do Říma než od zámoří Tiberiadského do Jeruzaléma, do něhož z Jeruzaléma byl odešel Kristus. Po třetí, že není v zákoně božím přikázáno, aby tak daleko do Říma lidi darmo poháněli. Po čtvrté, že málo jest u dvora papežova boží pravdy, již by vedli podle zákona božího. Po páté, že bych omeškal lid v slovu božím, a sám na cestě co bych dobrého mohl činiti? a kdybych ke dvoru přišel, které bych svatosti u něho nabyl? jen svárův, a chtěl-li bych, svatokupčiti. Po šesté, že bych darmo mnoho almužny utratil, nebera od lidí. Po sedmé, že pře od boha propůjčené, ale od ďábla vymyšlené; neboť papež Alexandr V. vydal bulu za peníze, v níž zapovídal, aby nikdež v kaplích nebylo kázáno slovo boží lidu, ačkoli byly k tomu ustanoveny a od papežův stvrzeny...«

Čtenářka zesilovala a zvyšovala hlas při každém novém odstavci Husových odůvodnění, tak rostla také napatost posluchačů — vzdorovat, vzdorovat silným a mocným, ten rys byl v každé husitské duši. A potom to místo se líbilo posluchačům, kde Hus praví, že Spasitel náš kázal na poušti, jindy na lodi, jindy v ulicích městeček bez kostelů a řekl učedníkům, aby kázali i po střechách, na rozcestí i mezi ploty. A hle, bula papežská mu zapovídá kázat slovo

boží v kapli Betlémské. Kterak se to srovnává s Písmem a skutky Kristovými? Shromáždění volá: »Nesrovnává, nesrovnává!«

Vojáci husitští na hradě žili vesele, někdy surově, ale když žena četla slova Kristova a slova Husova, přitiskli se k vozu, ztichli a poslouchali pozorlivě — ještě i oni měli zbožnost hluboko v duši. A což teprv, jaký čistý a radostný záchvěv srdcí prožilo české shromáždění, když za soumraku zpívalo píseň samého mistra Jana! Od hor k horám rozléhal se mocný zpěv a duše zbožných zalétala ke hvězdám a od hvězd až ke trůnu božimu.

Navštěv nás, Kriste žádúci.

‡ Navštěv nás, Kriste žádúci, pane světa všemohúci,

daj nám se v srdci poznati, bez hruozy sebe čekati.

2. Protos vstúpil v život panny,
jsa bohem, byl si útrobný,
chud, bled, bíť, pro nás ohavný,
po tváři zedrán, zplvaný.
3. Potiv se potem krvavým
visal si s lotrem rúhavým,
ruh, pláč, křik, smrt směles podstúpil
od smrtis nás vykúpil.
4. Daj nám žití vykúpenie,
život věčný, oslavenie,

věčný, jenž si u věčnosti,
zbav núže, daj své radosti.

5. Neb chlipnost čerstvět vítězi,
vešken svět hřiechy již hoří,
řád, pravda, viera potuchla,
valem jdú lidé do pekla.
6. Bože, jenzs trojice svatá,
i Maria, panno čistá,
i všecka říše nebeská,
pomozte v lásce od světa.
7. Ktož tu piesničku zpievaji
a Ježíše v srdci mají,
štedřeť jeho požívaji,
viděti jeho žádaji.
8. Chvála bohu, otcí, synu
milému, svatému duchu,
vše jednomu hospodinu,
jenž svým dává žádost čistú.
9. Jakož bylo ot věčnosti,
bude na věky v radosti
mezi námi bez žalosti,
a to vše z božie milosti. Amen.

S Bohem na rtech a s Bohem v duši uléhali ve vozích a na slámě kolem nich. Domáci lidé odcházeli také k spánku. »Zvláštní lid, zvláštní,« říkali si, »všude se modlí, na městě, na cestě, v poli.«

Českých zástupů vystěhovaleckých šlo Trenčínem kolik předtím a kolik potom, to uprostřed XV. století, kdy v Čechách byl správcem a králem Jiří

Poděbradský, na Slovensku nejvyšším hejtmanem Jiskra z Brandýsa. A Slováci k nim přilnuli, musili přilnout, kouzlo v nich bylo neodolatelné. Říkali Řím místo Řim, to bylo Slováckům k smíchu. ale dobře hovořili, všemu bylo rozumět. A probudili ve Slovácích touhu umět číst. Čísti si Písmo svaté, sám si je čísti, čísti si knihy, které napsal mistr kdesi daleko upálený, to je najisto radost nad radostí. A tato žízeň byla počátkem nového života pod Tatrami.

3.

Roku 1461 ubíral se Vlářským průsmykem opět průvod královský a to zase z Prahy do Trenčína.

Povíme to od začátku.

Ladislav Pohrobek, král český i uherský, dal v březnu 1457 uvěznit osmnáctiletého Matiaše Huňada, syna po gubernátorovi uherském; poslal jej přes Rakousy do Prahy k Jiřímu Poděbradskému. kamž se dostal právě ten den po smrti krále Ladislava. Jiří přijal jej ne jako vězně, nýbrž jako hosta a přítele. Matiaš byl hovorný, šprýmovný společník, velmi brzy se naučil česky, neboť už z domu uměl srbsky; Jiří při starostech státnických v jeho společnosti okřival. Společně v rodinném kruhu stolovali a besedovali. Jakž div, že Jiří už v prosinci 1457 Matiašovi, tehdy 14letému, zasnoubil svou dceru Kateřinu, přijmím Kunhutu, teprv devítiletou.

Matiaš zvolen za krále uherského, Jiří za krále českého.

Před vánocemi 1460 zabral se Jiří s valným komoustvem do Olomouce a Matiaš do Trenčína.

Takto k sobě se přibliživše chtěli skrze poselstva to a ono dojednat. Matiaš těžce v Trenčíně oemocněl a navrátil se do Budína. Plinomocní jednatelé přece dne 25. a 26. ledna 1461 ujednali svatbu Matiaše s Kateřinou. Tato v měsíci lásky dne 25. r. 1461 vypravila se s velkým komoustvem z Prahy do Trenčína. Byla to cesta radostná a slavná. Teukráte přišly do módy na dvorech královských a knížecích kočáry, ty také vezly část komonstva královské nevěsty a byly obdivovány lidem venkovským. Však víte, že nejvíc diváků mívají nevěsty. Kunhuté bylo teprv třináct let, ale byla dost vyspělá a utěšená nad všechny družky ji doprovázející. Diváci přicházeli z dálky a čekali při cestách, jimiž se radostný průvod ubíral. V průsmyku Vlářském opět poselstvo uherské vyčkávalo a opět zahlaholily veselé trubky. Bylo tu veselo jako ještě nikdy — vezli královskou nevěstu! A už potom celou cestou až do Trenčína byly velké zástupy zvědavého lidu; Kunhuta rovněž, jako kdysi kralevic Karel, se zálibou pozorovala, že také lid za Karpatami mluví česky. Bylo slunné léto, měsíc červen, stráně byly v krásné zeleni, bukové listí bylo ještě jako hedváb měkké, s každého stromu a keře ptáci pěli písně lásky a sobody, se strání hrčely potůčky a prudce padaly do Vláře i Váhu. Královská nevěsta dala si bezpočtukrát zastavit kočár a ssála krásy přírody. Ke všemu krásnému přidružovala sličnou tvář svého ženicha, veselé, bezstarostné oči jeho.

S jednoho místa, jedouce po staré obchodní silnici podle Váhu, zahlédli hrad Trenčín, vysokou to věž a bílých zdí jakoby celé město — bylť té doby hrad Trenčín větší, než když tu byl Karel, rozšířil

jej Ludvík Veliký a před nedávnem opevnil i okrášlil Jiskra z Brandýsa. Celý průvod se zastavil, Kunhuta upěla na hradě jako na divu světa, vzpomněla na Karlův Týn, vyslovila to, ale utajila, že se jí srdce chvěje — představuje si živě, jak se jí blíží mladík pěkné podlouhlé tváře, modrých očí a světlých vlasů. Pohlédla na uejmilejší družku. »Co na mne čeká?« »Štěstí, štěstí!« odpovídaly družky jedna za druhou a po celém průvodu si opakovali otázku nevěstinu a všickni jí blahoželeli štěstí. Tak mnohý z vážných průvodců pokýval hlavou a složil dlaň v dlaň, jako by chtěl něco vážného říci, snad neblahé proctví, ale neřekl...

Však už hřměla děla s hradu Trenčanského, už bylo slyšet zvony, už i slavnostní fanfáry. Průvod bílých družiček kvítí sypajících byl první, jenž královskou nevěstu přivítal. Potom byla řada velmožů — krále nebylo! Velmož řečí českou oznámil nevěstě, že státnické záležitosti nedopřály králi uvítat ji v Trenčíně, ale že srdce jeho chvěje se láskou a že ji uvítá v Budíně. Pozdravení vzácného poselstva s královou nevěstou provázelo hřmění děl s hradu, fanfáry hudců, znění zvonů a jáсот tisíců, až se oblaky nad horami chvěly. Nepoznal hrad Trenčín a město takové slávy nikdy předtím a nikdy potom. Od hor k horám, všechny prostory byly naplněny radostí a slávou. Jen v českém dvořanstvu bylo viděti několik tváří zamyšlených, smutných... Mladý král nepřišel... Co na ni čeká?

Kunhutu doprovázeli husité a měli radost velikou, že také v Trenčíně žijí Češi a — husité.

Matiáš pozdravil v Budíně svou nevěstu řečí českou a řečí českou vyznával jí lásku. Bylat čeština

od Karlovy zlaté buły řeči císařskou a královskou, vzácnou i na trůně uherském.

Po Václavu III., po Zikmundovi a Ladislavu Pohrobkovi vstavují královskou korunu uherskou na hlavu dceři husitského krále českého.

Konec je smutný, zdrcující . . .

Krásný mladý květ sežehl mráz. Ach, darmo hledat poetický příměr. Koncem měsíce února 1464 umořil šestnáctiletou Kunhutu nešťastný porod. Pochována byla v kostele sv. Zikmunda, kde poslouchávala česká kázání.

V celém království uherském netruchlili nikde tak bolestně jako v Trenčíně.

4.

Za jasného dne podzimního nevelká společnost, muži i ženy, vystupují na hrad. Jakoby šli s pohřbu nejdraží bytosti: zemlení, hlavy skloněny, zrak upřen k zemi, slzy vyplakány, jen povzdech bolestný je mluvou jejich. Hradem kráčí svobodně, sluha je ochotně vede na vysokou věž. Přišlat jim zpráva z Moravy, že slavný souvěrec jejich zemřel a že před smrtí vystoupil na věž svého zámku, aby se ještě rozhlédl po nešťastné vlasti a jí poželhal. To je přivedlo na myšlenku vyjít si na věž hradu Trenčanského. Vystoupili . . . Pohléd všech zaměřil k západu, kde je vlast jejich. Tam za Javorinou, za pásem pohraničních hor. Uviděli tam mráček, takový světlý, beránkovitý. Ten vidí jejich domovinu, myslí si, a hledí naň upiátě, letí-li k nim. A on letí, blíží se jim jako posel s radostnou zvěstí . . . Už

je nad jejich hlavami, už, už! »Buď pozdraven,«
volají, »a k nebi nes modlitbu naši!« A zase hledí
na Javorinu a na pohraniční horský pás.

Exulanti, psanci . . .

A truchlí to za Karlem starším ze Žerotína, jenž
zemřel v Přerově v říjnu 1636. Je mezi nimi Ondřej
Sivý z Valašského Meziříčí s manželkou Kateřinou,
do Trenčína přišli už před několika roky; pak je tu
Martin Boček, hejtman hradu Lipnického, s man-
želkou Kateřinou, roz. Stastnou; Mag. Josef He-
liades, měšťan a radní z Českého Brodu, skladatel
příležitostných veršův; Tobiáš Jan Služinský ze
Slezska, s manželkou; Jan Butovský a Jiří Melc
z Nov. Jičína; Jan Krušina a j.

S hradu se vracejí zas dolů, ne do příbytků svých,
nýbrž do knihtiskárny, jež je tu již od několika let.
Pozval je Ondřej Sivý z Valaš. Meziříčí slibiv uká-
zati jim vzácný poklad. A ukázal jim z brusu nový
kancionál Jiřího Třanovského, obsahující 412 písní.
»První je Kralická bible a hned po ní Třanovského
kancionál,« řekl Sivý, »to jsou dva sloupy církve
evangelické.« Po smutných tvářích exulantských
dechla blaženost, taková zvláštní, jakéž zažívají jen
lidé náboženští — nebylo duchovnějších a zbožněj-
ších lidí nad české exulanty.

Sivý jal se zpívat píseň »V úzkosti a zarmou-
cení«, kterou Třanovský složil už v dubnu 1621,
když se rozprchlí obyvatelé Meziříčí vrátili domů
a shledali město vypáleno. Píseň byla už známa
všem, zpívali všickni.

Mýt v svém největším trápení
Jsouc ze všech stran opuštění,

Jakž se nyní děje nám,
Že bídní nevíme kam:
To jen potěšení máme,
Že na tě očekáváme,
Na tě, Boha mocného.
Boha milostivého.

Všech deset sloh vyzpívali, muži i ženy, a duši
jejich se ulehčilo.

V kancionálu našli dále píseň, kterou byl Třa-
novský složil také ještě v Meziříčí, v jámě uvězněn
byv (1623).

Proč tak truchlíš, proč se tak svíráš,
A již odpolu umíráš,
Má duše milá, má jediná?
Že na nás přišla ta hodina
Ponížení a žalosti,
Ach trápíš mne dosti.

Kdykoli Sivý o Třanovském vypravoval, o jeho
zbožnosti a jeho utrpení v Meziříčí, o jeho útěku do
Slezska, choť jeho Kateřina ráda přidala, že i jejich
sňatku požehnal.

Rozmluvy exulantů končily pokaždé nadějí, že se
zase navrátí do vlasti; bez této naděje žádný exu-
lant nepřekročil hranic vlasti.

Není známo, byl-li v Trenčíně exulantský kněz,
ale je jisto, že se tam uchýlila větší společnost exu-
lantů vzdělaných a zámožných ze stavu světského.
Na hradě vládl hrabě Kašpar Illéshazy,*¹⁾ také dole

¹⁾ Čte se Illésházi = Illésházský.

v městě měl dům a byl županem stolice Trenčanské. Patřilo mu i panství Hodonské, Brumovské a Vsetinské a měl také státní občanské právo v království Českém. Sám jsa evangelik kalvinista české exulanty přijímal ochotně a k němu šli s největší důvěrou psanci z jeho moravských panství. Už asi r. 1632 exulanti založili v Trenčíně knihtiskárnu, a to v domě Illésházyho. Od roku 1570 bylo tu evangelické gymnasium;*) když k němu nyní přistoupila knihtiskárna, evangelická vzdělanost najisto stoupla. Každého roku vyšlo tu více spisů českých a latinských. Sám Kašpar Illésházy vydal tu r. 1634 latinský spis, Jan Melcl, syn výše jmenovaného exulanta, vydal 1648 latinské pohřební verše na oslavu téhož roku zemřelého hraběte Kašpara.

R. 1645 v Trenčíně se usadili jesuité a začíná v celé stolici protireformace. Synové hraběte Kašpara přestoupili k církvi katolické, kdežto město bylo téměř celé evangelické. Lid nejen ztratil na hradě oporu, ale žil s hradem ve zjevných sporech. Uvážíme-li ještě, že vzdělaní exulanti čeští té doby již vymírali, snadno vysvětlíme si zánik knihtiskárny. Poslední dílo vyšlo tu, zdá se, 1663 a nepochybně toho roku knihtiskárna zanikla. Vyšší gymnasium potrvalo do r. 1700, nižší až do 1848.

5.

V srpnu r. 1809 putovali průsmykem Vlárským otec a syn. Chudí lidé z valašské chaloupky, oba

*) Tenkrát všechna gymnasia byla latinská, také v Čechách.

nesli břemeno, otec větší, r1letý syn menší. Ve Vlárském průsmyku, tam, kde je mezník, složili batožinu na zem a oddechli si. »Tady jsou hranice, odpočíváme si,« řekl otec a sedli si na pažit jsouce obráceni ke stráni po pravém břehu Vláře; Caganov se ta hora jmenuje. Synáček připomněl Radhoště, hory ještě vyšší, kterou vidává doma s polí za kostelem. »Vykoupej se, bude ti to zdrávo,« pobídl otec chlapce. A chlapec se s chutí svlekl a čvachal se ve vodě; i otec si umyl nohy a tvář zpcenou. Potom vytáhli z batožiny kus chleba a pojedli.

Tak to dělají chudobní poutníci.

»Než překročíme hranice, pomodlíme se,« řekl otec. A oba hlasitě odříkávali Kristovu řeč na hoře.

Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich jest království nebeské.

Blahoslavení lkající, neboť oni potěšení budou.

Blahoslavení tiší, neboť oni dědictví obdrží na zemi.

Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou.

— — — — —
Otče náš, který jsi na nebesích, posvět se jméno tvé. Přijď království tvé. Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi . . . I neuvoď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého. Neboť tvé jest království i moc i sláva na věky. Amen.

Modlili se pomalu každým slovem srdce rozechvívajíce. Křížem se neznamenalí, do nebe nehleděli, spíš k zemi hlavu sklonili, aby jich nic nevyrušovalo.

Byliť to čeští Bratři.

Zdvihli břemena, rozhlédli se po krásných stránkách a jsouce na těle osvíceni a na duši klidní putovali radostně touž cestou, co tenkrát král a královic, později husité od Hradce a ještě později královská nevěsta s komonstvem vzácným. Se strany slovenské vezli na několika vozech ovoce do Brumova i Valašských Klobouk. Vozáři práskali nad hřívami, jen se po stránkách rozléhalo, a chlapi i ženičky, co jeli ovoce prodat, vesele rozprávěli a hodně hlučně, aby přehlušili hrčení vody i vozů. Na chudobné poutníky, pod břemena skloněnými, jedni pohlédli soucitně, jedni s úsměškem . . .

Kdož tušil, že to k Trenčínu putuje kralevic duchem?

Také s jednoho místa na silnici zahlédli Trenčanský hrad, už jen zříceniny. »Tam budeš vycházet a rozhlížet se po horách,« pravil otec. »Zanechám tě tam a svěřím tě Bohu. Boha se drž, to je moje první a poslední slovo. Všude vyznávej starou víru naši, čisté učení křesťanské. Dobře víš, že jsem rodem český Bratr.« Při posledních slovech otec se zastavil a přiložil ruku k prsům. »Český Bratr, pamatuj. Než vyšel toleranční patent, mívali jsme tajné schůzky na fojstství, obyčejně v noci, z celého okolí přicházeli Bratři. Někdy jsme se scházeli v hlubokých lesích Domorackých a když byl v kraji jesuita nebo špehoun, tož jsme po kraji lesa rozeřádili stráž. — Bibli Kralickou a jiné nábožné knihy jsme ukrývali v houštině lesní v zemi. Čím víc nám čisté učení křesťanské zakazovali, tím více jsme je milovali. Nyní jsme před zákonem evangelíky, ale já v srdci svém jsem stále český Bratr, také

matka tvá i ty si zachovej starou českou víru bratrskou.«

Tak domluviv podal synáčkovi ruku. »Pamatuj si po všecek život, co jsem ti tady pověděl,« řekl více s přísností než laskavostí. »Tam budeš chodit do gymnasia evangelického, proto tě vedu do Trenčína.« Po těch slovech hnuli se zase kupředu, unaveni velmi na nohou i zádech, ale nenařikal ani otec, ani syn. Při každém utrpení vzpomínali na svého Ježíše. Jenž v největších mukách, rozepíati na kříži, zvolal: »Bože, odpusť jim, neboť nevědí, co činí.«

V Trenčíně bylo učení špatné, opak toho, co byl náš studentik poznal na Moravě; mimo latinu na vše jiné zapomináno. První rok byl v alumnátě a měl tam hlad. Druhý a třetí rok bydlel u varhaníka Štíra (Štúra), u něhož se naučil varhanovat; tak že kazatel Zoubek bral jej ku posvěcení chrámův a uvedení nových kněží do Podlužan, Ozorovce, Leskovce a j. V té době počal i básnit — latinskou básní opěval jaro.

Přední a ctěný měšťan byl Bakoš; měl dva synáčky, starší Jan byl mladíček líbezný, nejmilejší to přítel našeho moravského studentika. Do toho domu chodil často a užil tam nejvíc lásky.

Po třech letech odešel na evangelické lyceum do Prešpurka. Těžko se loučil s přítelem Bakošem. Vyšli si, na rozloučenou, na hrad a tam Palacký svěřil Bakošovi, že bude — misionářem; dá se do služeb dánských a zabere se až do Trankebaru, aby tam pohany obracel na víru křesťanskou. To byla první velká tužba Palackého, předzvěst ducha velkého.

Brzy potom, když přišel do Prešpurka, stihla jej zpráva bolestná — spanilý Jeník Bakošův zemřel,

kteřáž smrt naplnila Palackého na dlouhý čas smutkem velikým.

Také do Prešpurka chodil Palacký průsmykem Vlářským. Hodslavice, Valaš. Meziříčí, Vsetín, Valašské Klobouky, Brumov, Vlářský průsmyk, vedle Trenčína (jenž je na levém břehu Váhu), Nové Město, Modra, Pezinek, Prešpurk. Tak putovali otec a syn pěšky v srpnu 1812.*) Za rok doprovázela 15-letého Františka matka, ta dobrá maticka, »jediná mezi tisíci«. Doprovodila ho až po Poteč blíže Klobouk. Tu se rozloučili, za počasí deštivého; matka se vrátila ke Vsetínu, syn zaměřil k Vlárě. Když byl u mezníku, kde tenkrát s otcem modlili se Kristovu řeč na hoře, strhl se přival náramný a František, samotný tu spěchaje, promokl do niti. Cestou se ustanovil na tom, že přeruší cestu v hospodě proti Trenčínu, pod síhotěmi na pravém břehu Váhu. A když se blížil hospodě, změnil plán a šel k panu Bakošovi. Ten rád uviděl přítele Jeníkova. Té noci Váh se náhle tak rozvodnil, že zaplavil město i celé údolí od hor k horám. Obyvatelstvo vylezlo na střechy, se střech na stromy, část obyvatelstva vyšla na hrad, tam vystoupil i František s mladým Bakošem, bratrem zemřelého přítele. Před zrakem Palackého domy se řítily, vesnice mizely, mlýny pluly po vodě a veselé klapaly, na střechách jejich seděli obkročmo lidé volající o pomoc, některý mlýn se ode tření zapálil a osvětloval to hrozné divadlo . . . Palacký uviděl, že už také hospoda pod síhotěmi, v níž podle původního plánu hodlal přenocovati,

*) Tato pouť bude popsána obšírněji v obraze následujícím.

zmizela. Kdyby byl přenocoval v hospodě, neměli bychom otce národa! Sám napsal: »A tak divným uložením božím zachován mi život.«

Je zajímavo, že národní vědomí probudilo se v Palackém v Trenčíně. Slyšme jeho samého:

»Tento můj příběh trenčanský stal se mi památným i v jiném ohledu. Já jsem do té doby o mateřštinu svou nic byl nedbal, ani jí sobě neobliboval: latina i němčina mně mnohem milejšími byly, tak že jsem jen v těchto řečech psané knihy za hodné uznával. Pan Bakoš ale líboval sobě nad jiné v češtině i v českých knihách; mezi jinými měl i Jungmannovu Atalu a předplácel na Hromádkovy noviny spolu s »Prvotinami pěkných umění«, ve kterýchž obou spisích mnoho novočeského se nacházelo, čemuž ne vždy vyrozumíval. O mně jakožto Moravanu domníval se, že bych já tomu lépe rozuměti měl; i poprosil mne několikrát ve společnosti rodiny své, abych mu některá temnější místa i slova vysvětlil. Ale brzy ukázalo se, že já tomu všemu ještě méně rozuměl než on. Hluboce proniknut jsa studem umínil jsem sobě pocvičiti se v češtině, aby se mi nestalo cos takového ještě po druhé; zvláště an mi nejen hostitel můj Komeniovy spisy a Jungmannovu Atalu velmi vychvaloval, ale i já ještě v ty dni obě u něho čítaje, čím dál tím více krásou jak obsahu tak i řeči jich jímána jsem se cítil. Ihned přijda do Prešpurka, dal jsem sobě záležitosti na mateřštině své; a za nedlouho dostav ve »Hlasateli«*) Jungmannovo

*) Časopis v Praze, red. Janem Nejedlým; Jungmannův článek »Rozm'ouvaní o jazyku českém« uvědomil také Šafaříka, Čelakovského a j.

dvoje rozmlouvání o jazyku českém čísti, zapálil jsem se celý upřímnou vlasteneckou horlivostí, kteráž od té doby u mne ještě neustydla, aniž bohdá kdy ustydne.«

6.

V srpnu 1909 putovali Vlářským průsmykem český učitel se svým synem, studentem 16letým. Ne pěšky, vlak je dovezl; ne s břemeny, lehké kufříčky měli v rukou. Přecrušili jízdu, aby se v rozkošném průsmyku porozhlédli. U mezníku postáli a vzpomněli si, že tady právě před 100 lety putovali dva čeští Bratři, hodslavický učitel a jeho 11letý synáček. Vzpomněli tklivě, ti že si tu tenkrát odříkali Kristovu řeč na hoře a pomodlili otčenáš, vzpomněli a rozehřáli se vzpomínkou tou, ale sami se otčenáš nepomodlili — jiná doba: jejich modlitbou byla rozmluva o velkém buditelském díle otce národa a o národním probuzení před 100 lety. Také putovali do Trenčína, ale místo rozmluv o Bohu a Písmu svatém rozmlouvali celou cestou o věčném zápase národa československého.

V Trenčíně hledali stopy českých dějin. Dověděli se, že monstrance, dar otce vlasti, je na katolické faře. Ta je na stráni nad městem, vedle zámeckého kostela a má utěšený pohled na město, na Váh a na hory za protějším břehem. Přišli a uviděli. Hledí, nač se zálibou pohlížel nejlepší český král a vzali do rukou i obtěžkali, co v požehnaných rukou podržel otec vlasti. Monstrance je z ryzího zlata slohu gotického a dílo tak umělecké, že je na podiv je-

ště i dnešnímu vkusu. Pravděpodobně výrobek francouzský, možná že italský, možná že holandský...*)

Šli do kostela. »Na tomto místě modlil se 1335 králevic Karel,« poučuje otec syna, »kostel byl právě nový, leskl se bělostí. Roku 1598 vyhořel a byl přestavěn; dostal podobu, jakou má nyní.«

Potom šli obhlédnout — lva. Toho požár nezničil; staletí dumá pod hradem Trenčanským. Je nyní v kapli v rohu kostela.

Stoupající po schodech na hrad pravili si, tady že chodíval Palacký, hošík 11—14 letý, snad na každém tom kameni nohou svou utkvěl. Matouš je první, kohož vzpomínají návštěvníci hradu. Mocný vládce na celém Slovensku; kráľu se ubránil, papežské klatby nedbal. Stojí tu pomník: Matoušova věž, již se vchází do hradu,**) a navrchu hradu je posud Matoušova jizba.

Tu tedy prodlel král Jan a králevic Karel. Tu se 1377 zasnoubil Karlov syn Zikmund s Marií, dědičkou Uher, a často tady prodléval. R. 1424 daroval hrad druhé své manželce Barboře Celské, jež měla tu daleko široko proslulou komnatu, a podnes je vidět její erb na severní zdi východního křídla. Tu prodlel Jiskra z Brandýsa a jeho posádka měla tu hejtmana Michálka z Vorly. Dcera Jiřího se tu zastavila jedouc k oddávkám do Budína. Tu pobyl konečně Vladislav II. na cestě do Čech, poslední to královská návštěva na Trenčíně. Sem vycházeli exulanti, aby odtud shlédli aspoň hranice své vlasti.

*) Pan děkan trenčanský považuje monstranci za dar nikoli Karla IV., nýbrž uherského krále Ludvíka; tak oni se věm.

**) Je to ta malá věž dole; vysoká věž je navrchu hradu.

Illesházovský dom, v němž byla exulantská knih-tiskárna, stojí, jak stával; je to číslo 1. na hlavním náměstí. Změna je ta, že asi od 70 let jsou v I. pa-tře větší okna a na stranu k městskému domu jsou ozdobnější portále.

Těžko bylo českým poutníkům najít gymnasiijní budovu, do níž 1809—1812 chodil Palacký. »Palacký?« ptali se obyvatelé, »to jsme nikdy nepočuli.« To obyvatelé z nových škol. Ti všichni vědí o nynějším maďarském gymnasiu, ale o bývalém nižším latinském gymnasiu evangelickém nevědí ničeho. Minulost nemá s přítomností žádného spojení; co bylo před 100 roky a před 50, kdy se lid probouzel k národnímu vědomí, to ví leda nějaký evangelický zakuklenec. Trenčín se vlastně k národnímu vědomí neprobudil dosud.

Kdo hledá, najde; třeba se ptát desetkrát, dva-cetkrát, půldne i celý den. Už stojí český učitel před gymnasiem, do něhož před 100 lety chodil Palacký!

Nizký domek pod šindelem. Do ulice jsou čtyři malá okna zamřížovaná, mezi nimi vrátka tak nízká, že snadno vrchu dosáhneš. Po každé straně vrat je jizba se dvěma okny; to byly dvě gymnasiijní třídy. Třetí třída byla v třetí jizbě do dvorku. To bylo celé gymnasium. Dojímá více než monumentální stavba o třech patrech za pět set tisíc korun. Pa-lacký si postěžoval na trenčanské gymnasiijní učite-le, ale na špatné místnosti školní nikoli — narodil se v chaloupce ještě menší. Tělu stačila chaloupka, duše jeho patřila už tenkrát k šlechtě duchla.

Gymnasium zaujelo 1848; ještě žijí dva starci, kteří do něho chodili. Domek je posud majetkem evangelické církve (farnosti) trenčanské; po gym-

nasíu přišla tam evangelická škola lidová, ale ani té místnosti nadlouho nestačily a dnes tam bydlí v jed-né jizbě krajčír, v druhé čizmár. Domek má malý dvorek, na němž se probíhal chudý valašský student latinskou rozmlouvaje řečí. Za dvorkem je evange-lický kostel, vysvěcený r. 1794; v něm se Palacký modlil a zpíval řečí českou, modlil se najisto vrouc-ně pomýšleje té doby probouzeti zámořské zástupy k Ježíšovu učení lásky.

Kossuth Lajos utca se jmenuje nyní ulice, v níž stojí památný domek číslo 120. Hned vedle je Rá-kóczy kávéház.

Český učitel zatoužil také uvidět Bakošův dům, kamž Palacký rád chodíval a kde probudilo se v něm národní vědomí. A našel jej a ofotografoval jako již předtím bývalé gymnasium. Je to dům číslo 49 v ulici ke hradu a ke katolickému kostelů, zv. Plé-bánia utca, dům jednopatrový, v přízemí dvě okna a dvěře, v patře tři okna.

Měštan Bakoš, dav podnět k prvnímu vlaste-neckému záchvěvu v duši Palackého, stává se oso-bou hodnou pozornosti. Kdo o něm co ví? Staří lidé pamatují, že se domu čís. 49 říkalo Bakošovský dom. Evangelická matrika je založena 1783. Bako-šova narození tam není, bylť starší. Ale je tam jeho úmrtí; zemřel 17. března 1844 maje 77 let. Dle toho se narodil 1767 a když k němu Palacký docházel, bylo mu 42—46 let. Palacký nezapsal, kterou měl Bakoš živnost, ale v tradici je, že byl krajčífem; ji-sto je, že byl z rodu zemanského. Stará jedna knížka popisuje posvěcení evangelického kostela trenčan-ského; Bakoš měl v práci té velkou účast a je zřej-mo, že byl horlivý církevník. Nač je důkaz ještě

přesvědčivější — založit dne 3. dubna 1837 fundaci 60 zlatých na stříbře, s tím ustanovením, aby se do-
bře uložily a za 100 let aby se užilo úroků k potřebě
trenčanské evangelické církve. Buď zde několik
řádků ze zakládací listiny doslovně*) a snažme se
z nich vystihnouti, byl-li František Bakoš i uvědo-
mělým národovcem.

Základ Storočneg Fundacie.

My nižepodepsanj, ménovite pak ga Bakoss Fe-
rencz de Kákath et Septenz Ujfalú a manželka moga
Anna Bakoss rozena Eizerth, z vlastního Citu a lasky
k naseg mileg Cyrkvy Evang. Trencanskog znagice
gegi všeobecnj nedostatek: wzlašte v Uherskeg řečy
Skolskych Učitelu, tak že y Školj naše Ev. Tren.
pretu príčinu značne klesati a zmenšovati se počí-
nagi, kdiš už y včil z prednegšjch Ev. Cyrkevniku
prinutenj Su sve Ditky hued zmlady znemalim ná-
kladem na Uhersku řeč do Cizinj odsylati, ponevadz
Uherska řeč Roku 1830 za vlastensku a Diploma-
ticzku řeč do zákouu kraginskych vnesena a prigatá
gest...

Pismo Bakošovo je úhledné, ruká vypsaná. Té
doby evangelici psali ještě česky, Bakoš míchá češ-
tinu se slovenštinou. Ve fundaci není vyslovena péče
o jazyk národní, naopak o jazyk maďarský. Bakoš
se podpísuje pravopisem maďarským: Bakoss; a ne
František nebo Franko nebo Fraňo, nýbrž poma-
ďarsku Ferencz.

Bakoš byl muž řádný, vzdělaný, horlivý evan-
gelík, ale národního uvědomění neměl, jakož ho ne-

měl otec Palackého. Tázaje se na význam českých
slov zahanbil citlivého mladíka (podobně se přihodilo
Jungmannovi) a polnul jej tak učit se české
řeči, ale byl to popud nikoli uvědomělý a účelný.

Přímých potomků František Bakoš v Trenčíně
nemá a na ev. hřbitově není jeho pomníku nebo
kříže, aniž kdo tuší, kde byl pochován.

Buď jeho památka v srdcích českých, jakož ho
ctil a miloval otec Palacký.

Na klášterní budově jest poznačeno, kam až do-
stoupila voda Váhu za památné povodně 26. srpna
1813. Když se postavíme ke zdi, přiléhá nám ozna-
čení k ramenům; od té doby přes sto let je tomu,
takové povodně nebylo.

Tradice o Palackém není v Trenčíně prázdná,
sotva několik lidí ví, že tam před 100 lety studoval
slavný Čech. Český učitel navštívil tam obuvníka
Bakoše, doufal pevně, že našel potomka nebo pří-
buzného a v něm i nějaké tradice o Palackém, ale
mladý Bakoš nechtěl s českým cizincem mluvit. »Nic
nevím,« odpověděl a bil do podešvu tak horlivě, že
dalších prosebných slov ani nezaslechl. Příhoda je
karakteristická — na tom stupni je dnešní Tren-
čín. Učitel odešel zraněn a za dveřmi praví synovi:
»Starý Bakoš četl spisy Komenského, Atalu a no-
viny z Prahy; co čte Bakoš mladý? Trenčín kles'...«
A prošli město křížem křížem hledajíce slovenské
slovo a našli — dvě. Dohazovačka služek má na
tabulce slovo Šikovnička a na mostě je rozkaz: Po-
malu hnat (místo hnát); jedno slovo pro služky,
druhé pro čeledíny. —

Husitští kolonisté putovali z Trenčína podle
Váhu do Beckova, odtud do Bánovec, Prievidze,

*) Český učitel opsal si je z Bakošova rukopisu u pana
Jos. Mikesky.

Handlové, Sv. Kříže a Zvolena, odkudž Jiskra vládí a jeho vláda dala kolonistům poukaz na usídlení v Rimavském údolí ve stolici Gemerské, řídce obydlené, nebo do severního Novohradu. Čeští poutníci, otec a syn, jdou z Prievidze pěšky přes německou Handlovou a Sv. Kříž až do Zvolena, to tedy po stopách husitů; však také celou tou cestu vypravují si o Husovi a husitském hnutí. A nakonec si vyznávají: Škoda, že nás opustila víra v Boha, škoda, že nám vypadla bible z rukou, škoda, že už nezpíváme k Bohu na náměstích, na cestách a na polích — byl to přec jen život čistý a blažený, království boží v národě.

Extractum
Digitalizácia:

2016

